

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van een
bureauonderzoek en boringen te Sint
Laurens, gemeente Middelburg (Z.)**

J.Y. Huis in 't Veld

ARC-Rapporten 2003-24

Groningen
26 mei 2003
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Objectgegevens

ARC-projectcode	2003/077
Provincie	Zeeland
Gemeente	Middelburg
Plaats	Sint Laurens
Toponiem	Burgemeester Baaslaan
Kaartblad	65B
Coördinaten	31.200/394.600
Geomorfologie	Inversierug

1.2 Aanleiding van het onderzoek

Op de hoek van de Burgemeester Baaslaan en de St. Laurenslaan te St. Laurens, gemeente Middelburg, is nieuwbouw gepland (afb. 1). Hierbij wordt de bodem tot minimaal 2 meter diepte geroerd. Gezien het feit dat volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarde (IKAW 2e generatie), de verwachte archeologische waarde van het terrein hoog is, is op het terrein een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureauonderzoek en boringen uitgevoerd.

In opdracht van architectenbureau Fierloos heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) dit IVO uitgevoerd. Het booronderzoek vond plaats op 21 mei 2003 en werd uitgevoerd door drs. J.Y. Huis in 't Veld en dr. H. Buitenhuis. Voorafgaand aan het booronderzoek werd een bureauonderzoek uitgevoerd

1.3 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt in een nieuwbouwwijk in het zuidelijke deel van de plaats St. Laurens, op de hoek van de Burgemeester Baaslaan en de St. Laurenslaan. Deze nieuwbouwwijk uit de jaren '60 van de vorige eeuw bevindt zich, net als de rest van St. Laurens, op een inversierug die een noordwest-zuidoost gerichte oriëntatie heeft. Ter plekke is deze rug ongeveer 8 tot 10 meter dik. Gedurende het onderzoek waren de te slopen huizen, zeven stuks in totaal, nog aanwezig. De omringende tuintjes boden voldoende ruimte voor een booronderzoek.

1.4 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek was:

- 1 Het bestuderen van de bodemopbouw van het terrein door het zetten van grondboringen;
- 2 Het doen van een aanbeveling met betrekking tot de noodzaak van eventueel nader archeologisch onderzoek.

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied.

1.5 Werkwijze

1.5.1 Bureauonderzoek

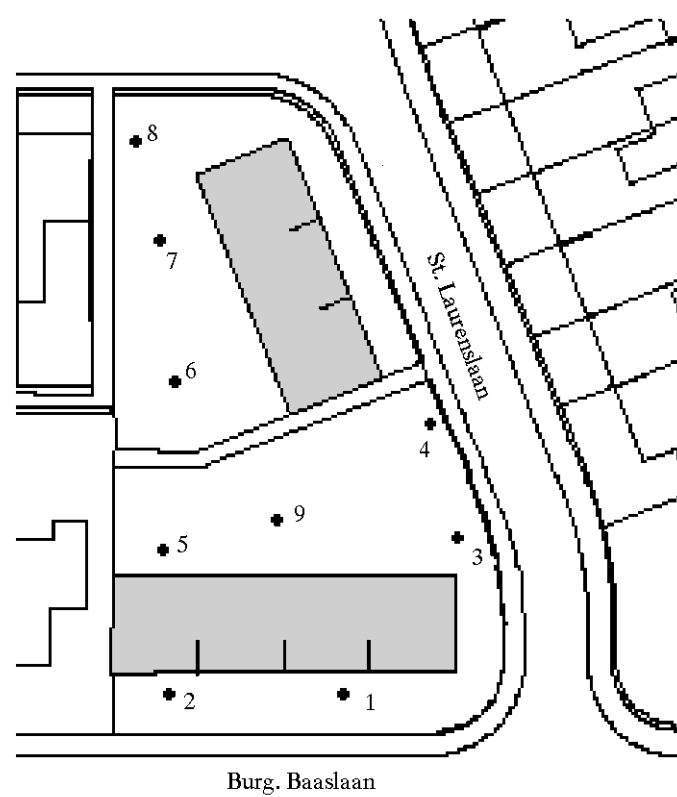
Voorafgaand aan het booronderzoek is er een bureauonderzoek uitgevoerd, met als doel om het onderzochte terrein in een geo-archeologische context te kunnen plaatsen. Hiervoor zijn de volgende gegevens geraadpleegd: geologische kaarten, historische kaarten, topografische kaarten en overige literatuur omtrent het onderzoeksterrein en zijn directe omgeving.

1.5.2 Booronderzoek

Om de doelstelling te kunnen verwezenlijken zijn op het onderzoeksterrein in totaal negen boringen gezet ten behoeve van de archeologie (afb. 2). Deze boringen zijn verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen. De afstand tussen de boringen bedroeg ongeveer 10 meter. Vanwege de nog aanwezige huizen op het terrein is er in enkele gevallen van deze tussenafstand afgeweken.

De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en werd er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 12 cm. Hiermee is tot 1 m beneden maaiveld geboord. Vervolgens is er met een edelmanboor van 10 m diameter tot ongeveer 2–2,5 m diepte geboord. Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het gehele terrein en het inspecteren van allerlei ontsluitingen, waaronder molshopen. De zichtbaarheid was vanwege de begroeiing zeer matig.

Afbeelding 2 Boorpuntenkaart St. Laurens. Kaart: H. Buitenhuis.

2 Resultaten

2.1 Bureauonderzoek

Het landschap van Zeeland is gedurende het hele Holocene (10.000 jaar geleden tot nu) voortdurend door de zee beïnvloed. Op het pleistocene zand is, na het einde van de laatste ijstijd, eerst veen en daarna klei afgezet (Calais afzettingen). Rond 2000 v. Chr. neemt de invloed van de zee langzaam af. Dit werd veroorzaakt door duinvorming in het westen van Zeeland en het minder snel stijgen van de zeespiegel. Het land raakt bedekt met veen (Hollandveen). Enige eeuwen vóór de jaartelling stopt de veenvorming.

Bewoning op het veen kon plaatsvinden vanaf de Late IJzertijd (zie tabel 3). Het feit dat er op het veen geleefd werd, geeft aan dat er een goede drainage bestaan moet hebben. In de Vroeg-Romeinse Tijd loopt de bewoning van het gebied sterk terug. Dit heeft vermoedelijk te maken met socio-economische redenen. Er zijn geen aanwijzingen dat dit met veranderingen in het leefmilieu te maken had (Fischer 1997). In de Midden-Romeinse Tijd is het gebied echter wél bewoond. De belangrijkste economische activiteit lijkt het afgraven van het Hollandveen te zijn geweest. Vermoedelijk werd dit veen als brandstof gebruikt (Fischer 1997). De ontwatering van het veen en de daarmee samenhangende inklinking – samen met het feit dat de zeespiegel nog steeds bleef stijgen – zorgen ervoor dat het land weer sterker onder invloed van de zee kwam te staan. Nadat er rond 500 v. Chr. overstromingen komen die met name het noordwesten van Walcheren treffen (de Duinkerken I afzettingen, tegenwoordig ‘Slufter’ afzettingen, werden hierdoor gevormd), worden er vanaf 350 n. Chr. grote gebieden van Zeeland door de zee overstroomd. Er ontstaan grote kreken in het landschap, waarin snel stromend water het Hollandveen en oudere lagen (Calais klei) wegslaan. Buiten deze kreken overstroomd het land en wordt een pakket klei (Duinkerken II en III afzettingen) afgezet op het Hollandveen. Vanaf ongeveer 500 n. Chr. wordt het weer wat rustiger. De geulen verzanden langzaam, tot ze volledig dichtgeslibd raken. Een verdergaande inklinking van het veen in de omringende gebieden heeft tot gevolg dat deze kreekruigen hogere plekken in het landschap vormen. Deze inversieruigen overstroomden van ca. 750 n. Chr. alleen nog maar bij extreem hoog water (Fischer 1997).

Vanaf de 9e en 10e eeuw n. Chr. worden de kreekruigen het hele jaar door bewoonbaar. In het geval van de kreekruig bij St. Laurens lijkt er al menselijke activiteit te hebben plaatsgevonden vanaf ca. 750 n. Chr. (Dijkstra & Meilink 2002). Overstromingen komen, als gevolg van ophoging van het land door sedimentatie, vermoedelijk niet meer voor in deze periode. In de 10e en 11e eeuw n. Chr. stopt de inklinking van het Hollandveen (Fischer 1997). De bewoning spreidt zich dan ook uit over de kleigronden. Rond 1100 n. Chr. komen er weer nieuwe overstromingen. Deze hebben tot gevolg dat de bewoners zich op opgehoogde plekken, zogenaamde ‘vliedbergen’ terugtrekken. Vanaf 1200 wordt Walcheren bedijkt en heeft de zee alleen nog sporadisch invloed op dit deel van Zeeland.

Middelburg ontwikkelt zich intussen als economisch en kerkelijk centrum van Walcheren. Van hieruit worden er in het hele gebied kerken gesticht. In de 13e eeuw wordt de kerk van St. Laurens op de inversieruig ten noorden van Middelburg gesticht. Ten westen van de kerk wordt in 1353 het kasteel Popkensburg gebouwd.

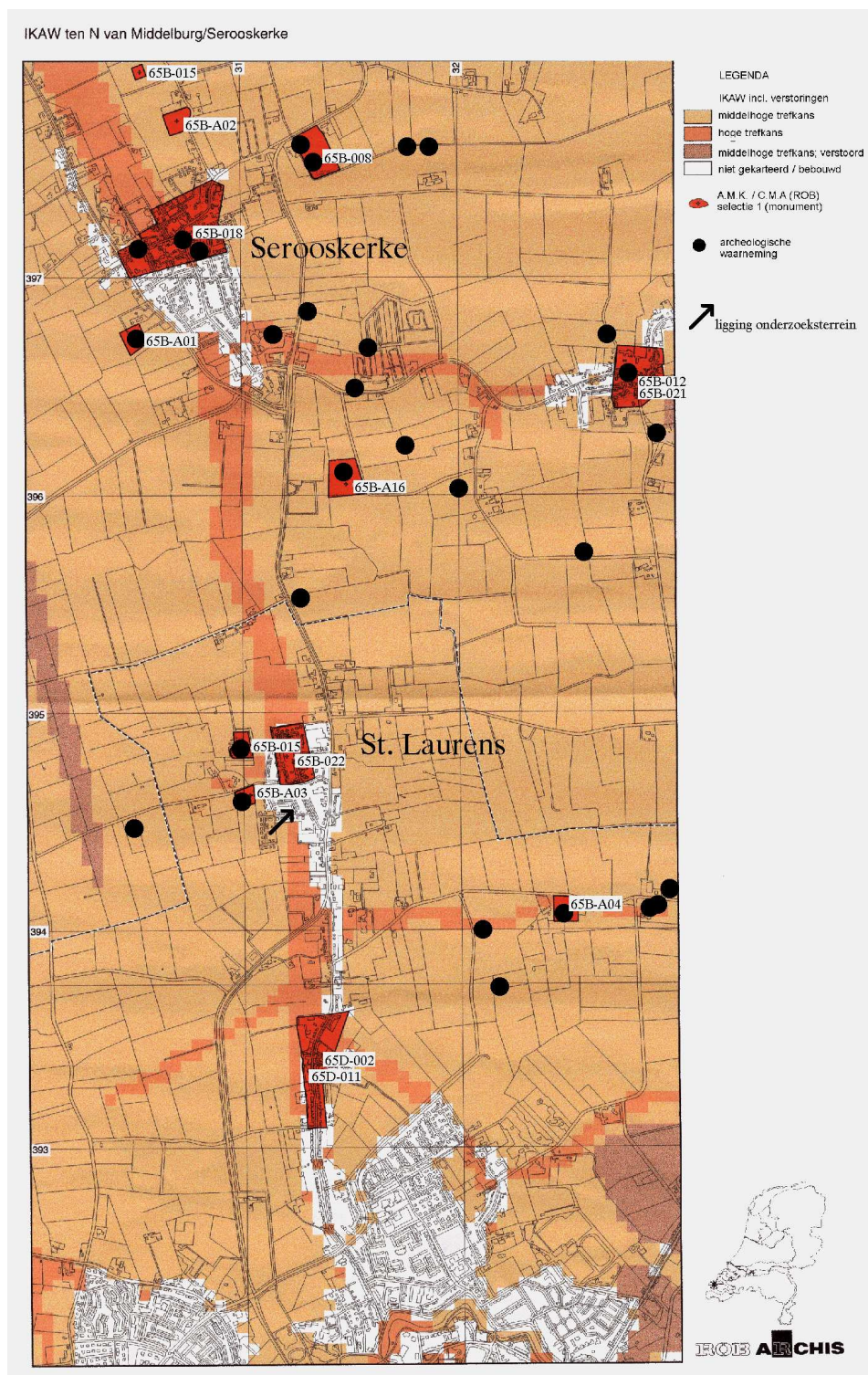
Periode	
Paleolithicum	8800 v. Chr. en eerder
Mesolithicum	8800–5300 v. Chr.
Neolithicum	5300–2000 v. Chr.
Bronstijd	2000–800 v. chr.
IJzertijd	800–12 v. Chr.
Romeinse tijd	12 v. Chr. – 450 n. chr.
Middeleeuwen	450–1050 n. Chr
Late Middeleeuwen	1050–1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr tot heden

Tabel 1 Een vereenvoudigde archeologische tijdsschaal.

Dit kasteel en zijn bewoners hebben tot in de 19e eeuw veel invloed in het gebied rond St. Laurens. Op historische kaarten wordt het kasteel vaker aangegeven dan het feitelijke dorp St. Laurens. Uiteindelijk wordt het kasteel in 1863 gesloopt. Het directe invloedsgebied van Popkensburg lijkt in het zuiden altijd begrensd te zijn geweest door de Singelweg, een ook nu nog bestaande weg. Het onderzoeks-terrein ligt ongeveer 150 meter ten zuiden van deze weg. De oude dorpskern van St. Laurens ligt ten noorden van de Singelweg. Het te onderzoeken gebied is tot aan de recente bebouwing (1965) vermoedelijk als akker- of weidegrond gebruikt, mogelijk ook als boomgaard.

Volgens Archis is een aantal terreinen in de nabij omgeving van het onderzoeksgebied als archeologisch monument geregistreerd (afb. 3). Deze dateren vanaf de Late IJzertijd tot de Late Middeleeuwen/Nieuwe Tijd. Uit de Late IJzertijd stammen de monumenten met de code CMA(AMK) 65B-A15(13774; aardewerk uit een boring in een oeverwal) en CMA(AMK) 65B-008(2354; aardewerkvondsten uit de top van het Hollandveen). Ook zijn in de dorpskern van Serooskerke (ten noorden van St. Laurens) sporen uit de IJzertijd aangetroffen (CMA/AMK 65B-018/13417). In deze dorpskern zijn ook sporen uit de Romeinse Tijd gevonden. Monument CMA(AMK) 65B-018(13417) bevat nederzettingsresten uit de Vroege en Late Middeleeuwen. Uit de Late Middeleeuwen dateren de monumenten CMA(AMK) 65B-A02(11322; een afgegraven vliedberg); CMA(AMK) 65B-018(13417; de dorpskern van Serooskerke); CMA(AMK) 65B-022(11326; dorpskern van St. Laurens); CMA(AMK) 65B-A15(13804; de ‘heerlyckheit’ Popkensburg, gesticht in de 13e eeuw); CMA(AMK) 65B-A03(11327) en A04(11323; afgegraven vliedbergen) en CMA (AMK) 65D-002 (2361) en 011(13431; de dorpskern, kerk en kerkhof van Brigdame, ten zuiden van St. Laurens). Daarnaast worden 63 meldingen gemaakt van losse vondsten uit het gebied, eveneens daterend uit de Late IJzertijd (veertien vondstmeldingen), de Romeinse Tijd (drie meldingen), de Vroege Middeleeuwen (negen meldingen) en de Late Middeleeuwen (37 meldingen).

Naar aanleiding van de nieuw aan te leggen weg N57 is in het tracé daarvan door RAAP Archeologisch Adviesbureau uitvoerig bodemonderzoek verricht (Schute 1998, Schute 2000). Daaruit blijkt dat zich in dit gebied twee concentraties van vondstmateriaal bevinden (vindplaatsen N57-3 en N57-4). Deze laatste komt overeen met het monument CMA (AMK) 65B-A16 (13804). Aanvullend Arche-

Afbeelding 3 IKAW kaart en losse vondsmeldingen uit de omgeving van het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied is met een pijl aangegeven. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Archis II.

ologisch Onderzoek door het Archeologisch Dienstencentrum (ADC) (Dijkstra & Meilink 2002) heeft een bewoningslaag aangetoond met resten uit de 9–10e eeuw en uit de 12–14e eeuw. Deze resten zijn op een oude kreekrug gelegen. Uit het bureauonderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied in de historische tijd niet tot de kern van St. Laurens of de Popkensburg behoort. Op de inversierug zijn mogelijk wel sporen te verwachten uit de Merovingische en Karolingische periode, zoals uit het bestaande archeologische beeld naar voren komt.

2.2 Booronderzoek

Het booronderzoek heeft de volgende resultaten opgeleverd: De grond op het terrein is over het algemeen niet verstoord (zie afb. 4 en bijlage 1). De opbouw is van onder naar boven, als volgt:

- 160–200 cm: grijs, zeer fijn zand met veenbrokken, schelpgruis en weinig roest (Duinkerken II). Het veen betreft verspoeld/verslagen veen in de geul (zand)afzetting;
- 35–160 cm: lichtbruingrijs of grijsbruin licht siltig zand met matig tot veel roestplekken. Vanaf ongeveer 130 cm komt er schelpgruis (kokkels) voor;
- 0–35 cm: bouwvoor, soms met wat puinresten en wat kleibrokken.

De bodem was in alle boringen zeer kalkrijk. Bij twee boringen (5 en 9) bevond er zich op 50–70 cm diepte een grijsgroene kleilaag. Dit is vermoedelijk tijdens een sub-recente overstroming afgezet. In geen van de natuurlijke zandlagen zijn sporen van bodemvorming aangetroffen. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen, ook niet tijdens de oppervlaktekartering.

3 Conclusies

De bodem op het onderzoeksterrein is relatief onverstoord. Archeologische aanwijzingen voor menselijke activiteit ontbreken echter. Er zijn geen bodemhorizonten in de bodem aangetroffen. Deze zijn mogelijk in de bouwvoor opgenomen of tijdens sub-recente overstromingen verspoeld. In de boringen en aan het oppervlak zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Er kan daarom worden geconcludeerd dat er tot minimaal 2 m beneden maaiveld geen archeologische resten te verwachten zijn.

4 Aanbeveling

Op basis van deze resultaten wordt de volgende aanbeveling gedaan: de archeologische waarde van het terrein is gering. Gezien de verwachte verstoring door bouwactiviteiten tot een diepte van 2 m, is er geen aanleiding om te veronderstellen dat archeologische resten zullen worden vernietigd. Verder onderzoek wordt daarom niet noodzakelijk geacht. Geadviseerd wordt het terrein vrij te geven voor de voorgestelde bouwactiviteiten.

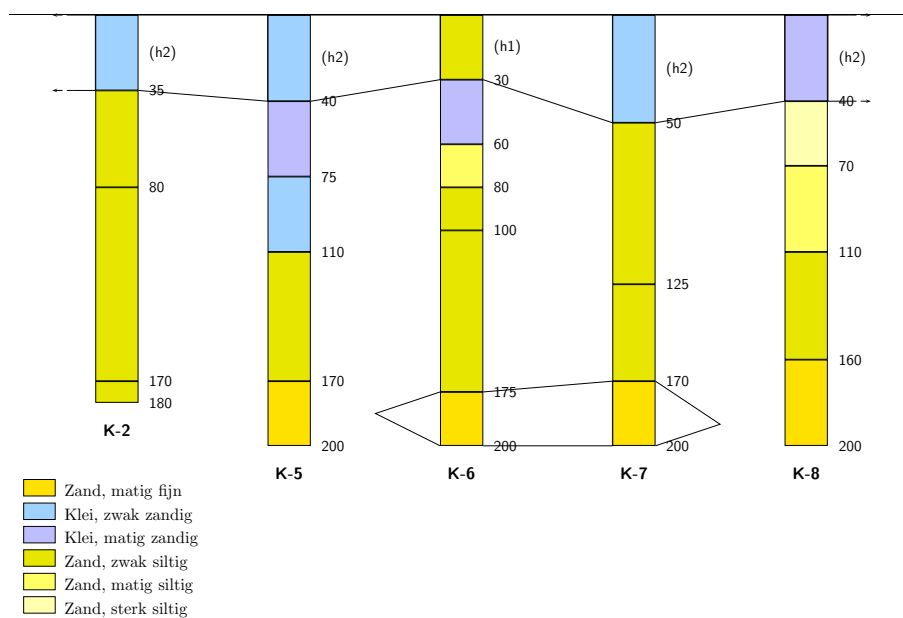
Afbeelding 4 Boring 1: onderste kolom van rechts naar links 0–1 m, middelste kolom van rechts naar links 1–2 m, bovenste kolom van rechts naar links 2–2,5 m. Foto: J.Y. Huis in 't Veld.

Literatuur

- Dijkstra, J. & B. Meilink, 2002. *Aanvullend Archeologisch Onderzoek langs Rijksweg 57, vindplaats 4 (ten zuidoosten van Serooskerke)*. Bunschoten (ADC rapport 117).
- Fischer, M.M. (ed.), 1997. *Holocene evolution of Zeeland (SW Netherlands)*. Haarlem (Mededelingen Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO 59).
- Schute, I.A., 1998. *Rijksweg 57 - rondweg Serooskerke-Noord: Rijkswaterstaat, Directie Zeeland: een aanvullende archeologische inventarisatie (AAI)*. Amsterdam (RAAP-rapport 384).
- Schute, I.A., 2000. *Rijksweg 57, rondweg Serooskerke-Noord: Rijkswaterstaat, Directie Zeeland: een aanvullende archeologische inventarisatie (AAI-2)*. Amsterdam (RAAP-rapport 487).

Bijlage 1 Boorraaien

Boorprofiel van de boringen 2 en 5 t/m 8. Tekening: H. Buitenhuis.

Bijlage 2 Boorstaten

12

boring	diepte (cm.)	lithologie	extra	grens	kleur	opmerkingen
1	30	klei, zwak zandig	matig humeus	geleidelijk	donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor
	80	zand, zwak siltig		diffuus	lichtbruingrijs	kalkrijk, matig ijzerrijk
	160	zand, zwak siltig		diffuus	lichtgrijsbruin	kalkrijk, sterk ijzerrijk, grondwater op 160 cm, v.a. 140 cm schelp (kokkel)
2	250	zand, matig fijn	matig humeus		lichtgrijs	kalkrijk
	35	klei, zwak zandig		geleidelijk	donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor, puin op 35 cm
	80	zand, zwak siltig		diffuus	lichtbruingrijs	matig ijzerrijk, kalkrijk, vanaf 140 cm schelpen, grondwater vanaf 160 cm
3	170	zand, zwak siltig	matig humeus	diffuus	lichtgrijsbruin	kalkrijk, sterk ijzerrijk,
	180	zand, zwak siltig			lichtgrijs	kalkrijk
	35	klei, zwak zandig		geleidelijk	donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor
	60	klei, zwak zandig		geleidelijk	grijs	kalkrijk, geel gevlekt
	100	zand, sterk siltig		geleidelijk	lichtbruingrijs	kalkrijk, matig ijzerrijk, geel gevlekt
	125	klei, zwak zandig		Scherp	grijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk, geel gevlekt
4	175	zand, matig fijn	matig humeus	diffuus	lichtgrijsbruin	kalkrijk, sterk ijzerrijk, vanaf 145 cm schelp, grondwater vanaf 175 cm
	200	zand, matig fijn			grijs	kalkrijk
	40	klei, zwak zandig		geleidelijk	donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor
	80	zand, zwak siltig		geleidelijk	lichtbruingrijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk
	165	zand, zwak siltig		diffuus	grijsbruin	kalkrijk, sterk ijzerrijk, vanaf 125 cm schelpen
5	200	zand, matig fijn	matig humeus		grijs	kalkrijk, brokjes vergaan veen
	40	klei, zwak zandig		geleidelijk	donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor, op 30 cm puin resten, op 35 cm tube bizon kit
	75	klei, matig zandig		diffuus	grijsgroen	weinig plantenresten, kalkrijk, donker groen gevlekt
	110	klei, zwak zandig		geleidelijk	grijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk, veel fijn schelpengruis
	170	zand, zwak siltig		geleidelijk	donkerbruin	kalkrijk, sterk ijzerrijk grondwater op 170 cm, schelpen, van 145 cm tot 170 cm zeer ijzerrijk

boring	diepte (cm.)	lithologie	extra	grens	kleur	opmerkingen
6	200	zand, matig fijn	zwak humeus	geleidelijk	grijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk
	30	zand, zwak siltig			lichtbruingrijs	kalkrijk, bouwvoor
	60	klei, matig zandig			lichtbruingrijs	weinig plantenresten, kalkrijk, iets gevlekt
	80	zand, matig siltig			grijs	kalkrijk
	100	zand, zwak siltig			grijsbruin	kalkrijk, zwak ijzerrijk, weinig schelpen
	175	zand, zwak siltig			bruingrijs	kalkrijk, matig ijzerrijk, grondwater op 165 cm
7	200	zand, matig fijn	matig humeus	geleidelijk	grijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk, brokjes vergaan veen
	50	klei, zwak zandig			donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor
	125	zand, zwak siltig			lichtbruingrijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk
	170	zand, zwak siltig			grijsbruin	kalkrijk, matig ijzerrijk, grondwater op 160 cm
	200	zand, matig fijn			bruingrijs	kalkrijk, matig ijzerrijk, veel veelbrokken
8	40	klei, matig zandig	matig humeus	geleidelijk	donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor, veel puin
	70	zand, sterk siltig			grijs	kalkrijk, matig ijzerrijk, veel schelpen
	110	zand, matig siltig			grijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk, weinig schelpen
	160	zand, zwak siltig			grijsbruin	kalkrijk, matig ijzerrijk, grondwater op 160 cm
	200	zand, matig fijn			grijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk
9	30	klei, zwak zandig	matig humeus	geleidelijk	donkergrijs	kalkrijk, bouwvoor, gemengd met grof bouwzand, puin op 30 cm
	50	klei			grijsgroen	kalkrijk
	90	zand, zwak siltig			lichtbruingrijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk, schelpen
	160	zand, zwak siltig			grijsbruin	kalkrijk, sterk ijzerrijk, grondwater op 160 cm, schelpen
	200	zand, matig fijn			grijs	kalkrijk, zwak ijzerrijk, schelpen, matig veenbrokken